

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ТИМОФЄЄВА ЛІЛІЯ ЮРІЇВНА

УДК 343.2.01:172.16(477)

ГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана на кафедрі кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
ТУЛЯКОВ Вячеслав Олексійович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
віце-президент, проректор з міжнародних зв'язків

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ХАВРОНЮК Микола Іванович,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
професор кафедри кримінального
та кримінального процесуального права;

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
САВІНОВА Наталія Андріївна,
Національний університет
«Одеська морська академія»,
декан факультету морського права та менеджменту

Захист відбудеться «__» _____ 2018 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «__» _____ 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Цілі та завдання сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй на період до 2030 р. вимагають у держав-членів суттєвих соціально-економічних, освітнянських, безпекових, а також кримінально-правових перетворень, спрямованих на гуманізацію стосунків між людиною, державою та суспільством. Поряд із цим, розвиток суспільних відносин в Україні супроводжується динамічними і не завжди системними змінами кримінального законодавства України. У результаті виникає потреба інтерпретації класичних форм протидії злочинності за допомогою абсолютно нових або осучаснених методологічних підходів.

Одним із шляхів такого переформатування є використання холістичної методології дослідження гуманістичної парадигми кримінального права України. Звернення до парадигмального підходу зумовлено потребою визначення дефінітивних ознак кримінального закону, підвищення його морально-етичного значення, концептуальної оптимізації діючого Кримінального кодексу України (далі – КК України), практики його застосування, а також інтерпретації його положень судовою владою України. Системний аналіз кримінального законодавства України свідчить про нагальну вимогу додаткової охорони прав і свобод людини, передбачених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р., стосовно забезпечення балансу реалізації принципу гуманізму щодо кожного суб'єкта кримінально-правових відносин (особи, яка вчинила злочин, потерпілого, суспільства в цілому та держави).

Окремі питання теоретичного осмислення та розвитку гуманізму в галузі кримінального права досліджували вчені радянського періоду (Л. В. Багрій-Шахматов, М. І. Бажанов, В. Є. Квашис, С. Г. Келіна, Т. В. Кленова, В. М. Коган, М. І. Коржанський, В. М. Кудрявцев, Е. О. Саркісова, В. В. Сташис), сучасні українські дослідники кримінального права (Д. О. Балобанова, Ю. В. Баулін, Н. Л. Березовська, В. О. Гацелюк, В. О. Глушков, О. П. Горох, В. К. Гришук, О. О. Кваша, Ю. Ю. Коломієць, О. В. Козаченко, А. С. Макаренко, В. О. Меркулова, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Н. А. Орловська, М. І. Панов, Є. О. Письменський, Є. Ю. Полянський, В. В. Полтавець, Ю. А. Пономаренко, Ю. С. Резнік, Н. А. Савінова, О. С. Сотула, Н. А. Сторчак, Є. Л. Стрельцов, В. О. Туляков, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, О. В. Харитонова, П. В. Хряпінський, В. В. Шаблистий, С. Д. Шапченко та ін.), науковці ближнього зарубіжжя (П. А. Альбрехт, А. Б. Баумштейн, Р. С. Бурганов, С. А. Велієв, В. М. Воронін, В. К. Дуюнов, І. В. Коршиков, І. А. Кузнецова, Н. А. Лопашенко, В. В. Мальцев, М. А. Малигіна, С. С. Пірвагідов, Ю. Є. Пудовочкін, Т. Р. Сабітов, В. Д. Філімонов, Є. Є. Чередниченко, М. В. Ююкіна та ін.).

У 2017 р. Ю. С. Резнік було захищено дисертаційну роботу «Принцип гуманізму та його реалізація у кримінальному праві України» (м. Київ), в якій розкрито деякі важливі аспекти реалізації принципу гуманізму, проте не всі питання методологічного характеру було розглянуто.

Водночас у науці залишається не дослідженою ідея теоретико-прикладного застосування гуманістичної парадигми кримінального права України, яка поєднуватиме системне теоретичне вивчення, визначення принципу гуманізму (як принципу та аксіоми), а також реалії застосування гуманістичних ідей при забезпеченні свободи та безпеки конкретної людини, суспільства в цілому та держави у кримінальному законодавстві України. Це також теоретичні розвідки щодо надмірного застосування звільнення від кримінальної відповідальності, амністії, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, тощо. Окрім цього, на дисертаційному рівні не вирішено у повному обсязі проблему особливостей реалізації принципу гуманізму у практиці правозастосування (в тому числі у процесі кваліфікації злочинів, звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та відбуття покарання), а також його інтерпретаційні характеристики у сучасному кримінальному праві України.

Наведені обставини зумовили вибір теми дослідження, її актуальність та науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Механізм кримінально-правового впливу в умовах сталого розвитку» на 2011-2015 рр. як складової плану науково-дослідницької роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671) на 2011-2015 рр., а також плану науково-дослідницької роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у ХХІ столітті» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідницької роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016-2020 рр.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є виявлення та системна характеристика гуманістичної парадигми кримінального права України.

Досягнення поставленої мети дослідження зумовило постановку та вирішення наступних завдань:

встановити особливості генези ідей щодо гуманістичності кримінального законодавства у зрізі здобутків шкіл кримінального права;

визначити поняття та зміст розуміння принципу гуманізму в сфері кримінального права;

з'ясувати особливості гуманізму як аксіоми та парадигмальної «фікції» та обґрунтувати їх взаємозв'язок;

розробити пропозиції щодо розвитку гуманістичних ідей у кримінально-правовій політиці України;

з'ясувати особливості та тенденції розвитку принципу гуманізму на правозастосовному рівні;

виокремити інтерпретаційні характеристики принципу гуманізму у зрізі практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають у зв'язку з реалізацією та розвитком гуманістичної парадигми кримінального права України.

Предметом дослідження є гуманістична парадигма кримінального права України.

Методи дослідження. У дисертації використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнавальної діяльності. За основу взято філософський діалектичний метод (розділ 1, 2). Крім цього загального методу, для досягнення поставленої у роботі мети застосовано такі методи: формально-догматичний (юридичний) – для визначення нормативного змісту окремих положень законодавства України, аналізу понять і категорій, використаних у роботі (п.п. 1.1, 1.2, 2.2, 2.3); системно-структурний – для зіставлення окремих нормативних та доктринальних положень, які відображають принцип гуманізму (п.п. 1.2, 2. 2); історичний – для з'ясування окремих питань розвитку принципу гуманізму (п. 1.1); порівняльно-правовий метод – для аналізу законодавства окремих зарубіжних країн для глибшого пізнання вітчизняного кримінального права та визначення напрямків його вдосконалення у контексті становлення гуманістичних ідей (п. 2.1); статистичний – для узагальнення даних, отриманих у результаті вивчення кримінальних проваджень (п. 2.2); контент-аналіз – для виявлення у судових вироках і законодавстві України слів і словосполучень «гуманізм», «принцип гуманізму», «гуманізація», «соціальна справедливість» (п. 2.2); спостереження – при розгляді особливостей реалізації принципу гуманізму на правозастосовному рівні, зокрема в місцях позбавлення волі (п. 2.2); людологічний метод – для розгляду аксіоматичних підвалин кримінального права як «правил гри» (п. 1.3); метод редукції та елевачії – для перенесення причин і способів протидії окремим злочинам і злочинності в цілому (п. 1.3); метод холізму – при об'єднанні причин і способів протидії окремим злочинам і злочинності в цілому (п. 1.3); метод триангулярності – при розгляді реалізації принципу гуманізму щодо потерпілого (включаючи суспільство в цілому та державу), особи, яка вчинила злочин, держави та третіх осіб (п. 1.2).

Теоретико-методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, соціології, філософії, кримінального права, кримінології та інших юридичних наук.

Нормативну базу роботи склали Конституція України, чинне кримінальне законодавство України, кримінальне законодавство окремих зарубіжних країн, рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ), узагальнення судової практики, практика ЄСПЛ.

Емпіричну базу дослідження становлять: особисті справи засуджених, вивчені у період роботи із засудженими Одеської області з 2014 по 2015 рр. (204), вироки судів в Одеській, Херсонській, Київській, Донецькій, Тернопільській областях та м. Києві (205), а також результати власного спостереження за засудженими, заявниками, потерпілими, особами, які вчинили злочини, працівниками правоохоронних органів, суду, пенітенціарної системи тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній науці спеціальних комплексних досліджень гуманістичної парадигми кримінального права України.

У дисертації одержано такі результати, які мають наукову новизну.
вперше:

сформовано модель гуманістичної парадигми кримінального права України, під якою розуміються система наукових досягнень та теоретичних конструктів про аксіоматичні підвалини кримінального законодавства, зорієнтовані на конструктивні характеристики людини при врахуванні її деструктивних характеристик. У контексті прикладного значення ця модель враховує також розвиток вищевказаних наукових досягнень у кримінально-правовій політиці, правотворчості, правозастосуванні, а також інтерпретаційні характеристики гуманістичних ідей у зрізі судової практики України та практики ЄСПЛ;

встановлено, що гуманізм як ідеальний аксіоматичний концепт, закладений у кримінальний закон, має реалізовуватись у реальній дійсності, враховуючи її мінливі умови та характеристики людини, однак зберігаючи основні постулати, що виражається у розгляді принципу гуманізму як невизначеної аксіоми (теорії) та парадигмальної «фікції» (практики);

аргументовано необхідність внесення змін до КК України в частині можливості застосування звільнення від кримінальної відповідальності та призначення покарання, умовно-дострокового звільнення до осіб, які вчинили корупційні злочини, задля забезпечення єдності підходів реалізації принципу гуманізму;

внесено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України в частині можливості обов'язкового перегляду довічного позбавлення волі через 25 років відбуття покарання на основі комплексного аналізу особливостей інтерпретаційних характеристик гуманістичних ідей у кримінальному праві України у зрізі сучасної практики ЄСПЛ;

удосконалено:

використання у науковому обороті принципу додатковості у контексті двох сторін гуманізму (як аксіоми та фікції), а також додатковості застосування покарання, оскільки крім нього можливо застосовувати інші заходи впливу на небажану поведінку людей, зокрема відновне правосуддя;

обґрунтування доцільності закріплення принципу гуманізму в новій структурній частині КК України – Преамбулі задля забезпечення єдності підходів розуміння та реалізації принципів, яким має відповідати КК України

у демократичній правовій державі, а також доведено неможливість існування негуманістичного кримінального законодавства;

закономірності та тенденції розвитку кримінального права і законодавства України в частині обґрунтування необхідності балансу у забезпеченні безпеки держави та свободи людини;

набуло подальшого розвитку:

положення про зміст принципу гуманізму в кримінально-правовій сфері в частині збереження за особою, яка вчинила злочин, невідчужуваних і гарантованих законом прав, та водночас реалізації прав і свобод потерпілого, а також забезпечення безпеки суспільства в цілому та держави;

характеристики реалізації принципу гуманізму в актах амністії, зокрема в частині обов'язкового відшкодування шкоди потерпілому як умови застосування амністії.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та висновки, викладені в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідницькій діяльності – для подальших наукових розробок щодо впровадження гуманістичної парадигми у застосування кримінального права;

правотворчій діяльності – при розробці проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (Лист Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України № 4-19/18-225 від 01.02.2018 р.);

правозастосовній діяльності – для підвищення якості реалізації кримінального законодавства України;

навчальному процесі – при викладанні курсу «Кримінальне право України» та спецкурсів студентам вищих юридичних закладів освіти, підготовці підручників, навчальних посібників, методичних матеріалів із дисциплін кримінального циклу (акти впровадження у навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія» від 15.12.2017 р., Національного університету «Одеська морська академія» від 28.11.2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорені на засіданнях кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», доповідалися на конкурсі наукових робіт до двадцятиріччя заснування Національної академії правових наук України для молодих вчених, студентів та аспірантів «Принцип гуманізму як засіб відновлення соціальної справедливості» (м. Харків, 2013 р.) (відзначено почесною грамотою), на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Міжнародній науковій конференції студентів і аспірантів «ІV Харківські кримінально-правові читання» (м. Харків, 16-17 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми науки кримінального права, а також їх вирішення у законотворчій і правозастосовній діяльності» (м. Харків, 8-9 жовтня 2015 р.); під час науково-педагогічного стажування «Інноваційні освітні технології: досвід Європейського Союзу та його впровадження в процес підготовки юристів»

(м. Братислава, Словацька Республіка, 10-13 серпня 2016 р.); Міжнародному науково-практичному симпозиумі «Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства» (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 р.); Круглому столі, присвяченому 80-річчю з дня народження професора С. С. Яценка на юридичному факультеті Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (м. Київ, 23 грудня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції до 20-річчя НУ «ОЮА» та 170-річчя Одеської школи права «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.) та ін.

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертації викладено у 8-ми наукових статтях, 5 з яких опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 2 публікаціях – у зарубіжних періодичних виданнях, та 29 тезах доповідей на наукових заходах України та зарубіжжя.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, що включають 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (332 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 277 сторінок, з яких основного змісту – 194 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, зазначено про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи вивчення гуманістичної парадигми кримінального права» складається з трьох підрозділів, які присвячені дослідженню становлення гуманістичних ідей у зрізі шкіл кримінального права, визначенню принципу гуманізму у кримінально-правовій доктрині та сутнісних особливостей його реалізації в реаліях практики.

У **підрозділі 1.1. «Теоретичне дослідження гуманістичності кримінального закону»** з'ясовано поняття справедливості, цілісної моделі ідеальної держави мислителів античного періоду (Аристотеля, Платона), гуманістичні принципи у роботах представників просвітницько-гуманістичної (Ч. Беккарія, Вольтер, Ш. Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо та ін.), класичної школи (І. Кант, Г. В. Гегель, А. П. Фейєрбах, М. С. Таганцев, А. Ф. Кістяківський), соціологічної школи кримінального права (М. Н. Гернет, С. К. Гогель, Ж. П. Лафарг, А. Принс, Ван-Кан, Коляєнні, М. П. Чубинський), школи нового соціального захисту (М. Ансель), постмодерну.

Встановлено, що такий фокус дослідження сприяє наступництву у праві тих наукових досягнень, які протягом певного часу визначали модель постановки проблем та їх вирішення.

З'ясовано, що кримінальне законодавство у концепціях аналізованих шкіл спиралося на фундаментальні принципи, блага, цінності. Розвиток ідей щодо гуманістичного кримінального закону не відкидає надбання великих

мислителів давнини та шкіл кримінального права, а додатково враховує сучасні історичні, соціально-політичні, економічні умови, реалії практики правозастосування, а також сучасні парадигми.

Обґрунтовано практичне значення гуманістичної парадигми кримінального права України, яке пов'язане з її розвитком у кримінально-правовій політиці, правозастосуванні та інтерпретації норм КК України у фокусі забезпечення балансу безпеки держави, інтересів суспільства та свободи людини.

Сформовано модель гуманістичної парадигми кримінального права України, враховуючи здобутки шкіл кримінального права та сучасної кримінально-правової доктрини, особливості відображення гуманістичних ідей у кримінальному законодавстві України, реалії правозастосування, а також інтерпретаційні характеристики гуманістичних ідей у зрізі судової практики України, а також практики ЄСПЛ.

У *підрозділі 1.2. «Принцип гуманізму в кримінально-правовій доктрині України»* виокремлено підходи до розуміння принципу гуманізму у кримінально-правовій сфері, охарактеризовано його зміст, структуру та сформульовано визначення поняття.

Опрацьовані у дисертації підходи щодо принципу гуманізму у кримінальному праві узагальнено в наступних чотирьох тезах: 1) принцип гуманізму не характерний для кримінального права; 2) гуманізм не є принципом кримінального права; 3) гуманізм – це принцип кримінального права, що стосується пом'якшення відповідальності для особи, яка вчинила злочин, а також економічного застосування заходів кримінально-правового впливу; 4) гуманізм – це принцип кримінального права, пов'язаний із забезпеченням гуманістичних засад суспільства та держави, захистом прав і свобод людини та громадянина, в тому числі пом'якшенням відповідальності особи, яка вчинила злочин, а також відшкодуванням шкоди потерпілим. Встановлено, що гуманізм у кримінально-правовій доктрині переважно розглядається як принцип. З'ясовано, що гуманізм у кримінально-правовій доктрині сприяє контролю та обмеженню державного примусу, охороні та захисту прав людини, формуванню кримінально-правової заборони, відновленню соціальної справедливості у системі інших принципів кримінального права (законності, рівності, справедливості, доцільності).

Обґрунтовано, що гуманізм не може реалізовуватися незаконними засобами та методами. Застосування кримінального закону має бути необхідним, пропорційним порушенню та гуманним. Законність обмежує надмірну або односторонню спрямовану реалізацію принципу гуманізму, а принцип гуманізму відбивається у КК України та впливає на криміналізацію, декриміналізацію, пеналізацію та депеналізацію у контексті заборони нелюдських покарань і поведінки з правопорушниками, що застосовуються для завдання фізичних страждань або приниження людської гідності. Крім того, гуманізм сприяє забезпеченню гуманістичних процедурних гарантій кримінального законодавства щодо особи, яка вчинила злочин, зокрема додержання презумпції

невинуватості, гарантії захисту тощо, а також сприяє відшкодуванню шкоди потерпілому. З'ясовано, що неправомірні практики захисту права, зокрема самосуд, суперечать принципу гуманізму, оскільки задоволення законного індивідуального інтересу не має стати причиною порушення фундаментальних прав і свобод більшості. Тому неправомірні практики не можна визнати гуманними ні щодо потерпілого, ні щодо третіх осіб. Водночас встановлено, що політична вигода (доцільність) може бути нейтральною щодо реалізації гуманізму, шкодити або сприяти їй залежно від форми правління, державного режиму у конкретний історичний період. Дійсна вигода (раціональність) не суперечить гуманізму, а навпаки сприяє досягненню балансу між двома його аспектами (чуттєво-емоційним та розумним), а принцип гуманізму, у свою чергу, вигідний кожному суб'єкту кримінально-правових відносин.

У *підрозділі 1.3. «Гуманізм як парадигмальна «фікція»»* з'ясовано особливості розуміння принципу гуманізму кримінального права на рівні правозастосування.

Особливості та реалії дійсності, зокрема, самосуди, практики зловживання правом, «розмиття» концепції прав людини, вплив інформаційних технологій, формування наративів постправди тощо доводять, що надмірне застосування чи навпаки незастосування КК України іноді не відповідає характеристикам принципу гуманізму. З'ясовано, що баланс його реалізації часто порушується, зокрема щодо потерпілого, а також інших суб'єктів кримінально-правових відносин. У контексті реалій практики застосування кримінального права гуманізм розглядається як парадигмальна «фікція», адже ознаки принципу гуманізму, які визначені та досліджені у кримінально-правовій доктрині, відображені у положеннях КК України як необхідні, не завжди втілені у дійсності.

Обґрунтовано, що фіктивність реалізації принципу гуманізму у практиці застосування кримінального права України – лише частина принципу гуманізму (цілого). Розуміння принципу гуманізму як аксіом та «фікцій» додаткове. Додатковість цих категорій означає, що їх досліджують окремо (як частини), однак вони є двома сторонами одного й того ж принципу гуманізму та становлять єдине ціле.

Доведено, що гуманізм як ідеальний аксіоматичний концепт, закладений у кримінальний закон (як правило гри), має реалізовуватись у реальній дійсності, враховуючи її мінливі умови та характеристики людини, однак зберігаючи основні постулати. Тобто гуманізм певною мірою розглядається як система поєднання можливого та дійсного.

Другий розділ «Розвиток гуманістичної парадигми кримінального права України» складається з трьох підрозділів, присвячених дослідженню розвитку гуманістичних ідей у кримінально-правовій політиці України, правозастосуванні та на рівні інтерпретації характеристик принципу гуманізму у зрізі сучасної практики ЄСПЛ.

У *підрозділі 2.1. «Гуманістичні ідеї у кримінально-правовій політиці України»* наголошено, що КК України з часу набрання чинності у 2001 р. часто

змінюється. Такі зміни переважно носять несистемний характер та суперечать концептуальним гуманістичним основам.

Встановлено, що гуманістичні ідеї відображаються у Загальній та Особливій частинах КК України. У положеннях Загальної частини – щодо дії кримінального закону у часі (зокрема, щодо заборони зворотної дії кримінального закону у часі, за виключеннями, визначеними у законі), просторі, кола осіб, врахуванні характеристик людини при призначенні покарання, а також умов та обставин, які вплинули на вчинення нею злочину, застосування звільнення від кримінальної відповідальності та відбуття покарання, умовно-дострокового звільнення, застосування кримінально-правових заходів тощо. В Особливій частині – при формуванні кримінально-правової заборони та відповідних заходів кримінально-правового впливу, враховуючи історичні, політичні, соціально-економічні, ідеологічні умови.

Окремої статті щодо принципу гуманізму у КК України немає. Проаналізувавши положення актів кримінального законодавства окремих зарубіжних держав (Республіки Молдови, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Республіки Узбекистан, Іспанії та ін.), аргументи науковців щодо форми закріплення принципу гуманізму у КК України, запропоновано доповнити КК України Преамбулою, в якій передбачити аксіоматичність гуманізму у кримінальному законі на концептуальному рівні.

У *підрозділі 2.2. «Застосування кримінального права: гуманістичний зріз»* з'ясовано особливості кваліфікації правомірної, злочинної та незлочинної поведінки особи, питання повного та системного врахування виявлених обставин при кваліфікації на етапі призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання, а також застосування заохочувальних заходів на етапі відбування покарання (умовно-дострокового звільнення, заміни покарання більш м'яким, амністії та помилування тощо) пропорційно тяжкості вчиненого злочину, характеристикам особи винуватого та його постзлочинній поведінці. Окрему увагу приділено питанню популяризації відновного правосуддя, зокрема у справах приватного обвинувачення, з метою забезпечення балансу реалізації принципу гуманізму щодо кожного суб'єкта кримінальних правовідносин, а також сприяння відшкодування шкоди потерпілому.

З'ясовано, що у КК України закладено достатньо аксіоматичних гуманістичних ідей, однак їх реалізація не зовсім відповідає завданням КК України, а також визначенням характеристик гуманізму у кримінально-правовій доктрині та рішеннях органів судової влади України.

Встановлено, що окремі приклади практики застосування норм амністії, звільнення від кримінальної відповідальності, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, надмірного застосування методу поглинання при призначенні покарання за сукупністю злочинів тощо підтверджують певну фіктивність гуманізму на рівні правозастосування. Це актуалізує необхідність дотримання аксіоматичних характеристик гуманізму, визначених в кримінально-правовій доктрині та відображених у КК України.

У підрозділі 2.3. *«Інтерпретаційні характеристики гуманістичних ідей у кримінальному праві України»* охарактеризовано гуманізм у зрізі рішень КСУ, сучасної практики ЄСПЛ.

З'ясовано, що інтерпретація норм у контексті реалізації принципу гуманізму у правозастосуванні кримінального права впливає на кваліфікацію, призначення покарання та інших заходів кримінально-правового характеру, а також їх виконання.

Встановлено, що сучасна практика ЄСПЛ відображає гуманістичну парадигму в її цілісному вигляді. ЄСПЛ враховує як аксіоматичність гуманізму на рівні концепту, а також взаємодії у системі принципів кримінально-правової доктрини, так і реалії його застосування, а також інтерпретації окремих його характеристик у власних рішеннях. Це певні орієнтири для всіх держав, які прагнуть гуманістичних перетворень, зокрема забезпечення гідної та рівноправної реалізації людиною свого потенціалу, забезпечення процвітання і повноцінного життя людей, заохочення мирного врегулювання спорів, можливості виправитись навіть після вчинення злочину, забезпечення безпеки та свободи людини.

Особливу увагу приділено реалізації принципу гуманізму на стадії виконання покарання у контексті практики ЄСПЛ. Зокрема, засуджений має права та свободи, обов'язки, заборони, передбачені Конвенцією та іншими Міжнародними документами; Конституцією України, КК України, КВК України, за винятком певних обмежень, передбачених законодавством. Запропоновано окремі зміни щодо вдосконалення кримінального законодавства України в частині обов'язкового перегляду покарання у виді довічного позбавлення волі судом через 25 років відбуття покарання засудженим.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, формулюються пропозиції щодо вдосконалення актів чинного кримінального законодавства України:

1. Наукові напрацювання про аксіоматичні підвалини кримінального закону та держави здійснювалися ще мислителями античного періоду, коли жорстка реальність та практика застосовування суворих покарань за вчинення злочинів актуалізувала потребу розробляти ідеї гуманістичного закону, зверненого до людини. Еволюція ідей щодо гуманістичності кримінального законодавства у рамках шкіл кримінального права, зокрема зародження гуманістичних ідей та мислення у просвітницько-гуманістичній школі кримінального права, оформлення раціонального концепту особистої винної відповідальності за моделлю «покарання – за злочин» у роботах представників класичної школи, врахування особливостей та характеристик людини антропологічною школою, соціально-економічних умов дійсності соціологічною школою та додатковості різноманітних підходів у постмодерні, який інтегрує кращі існуючі теорії, ілюструє сучасний розвиток гуманістичної парадигми кримінального права України. Наступність сучасного

кримінального законодавства породжена усвідомленням неможливості виключення здобутків великих мислителів давнини та шкіл кримінального права щодо необхідності гуманістичного кримінального законодавства, так само як і сучасних здобутків кримінально-правової доктрини, з урахуванням історичних, соціально-політичних, економічних умов та реалій практики правозастосування.

2. Принцип гуманізму у сфері кримінального права – це система ідей, орієнтованих на характеристики людини при врахуванні деструктивних соціальних, фізіологічних, біологічних особливостей (як особи, яка вчиняє злочин, так і потерпілого) у контексті визначення злочину та покарання, забезпечення реалізації прав і свобод людини за допомогою норм кримінального законодавства, пропорційне обмеження прав і свобод особи, яка вчинила злочин, збереження за особою, яка вчинила злочин, невідчужуваних і гарантованих законом прав, гарантування реалізації прав і свобод потерпілого, третіх осіб, а також забезпечення безпеки суспільства в цілому та держави. Гуманізм орієнтований на вільний вибір гуманістичної моделі поведінки та мінімізацію конфліктів за допомогою використання конструктивних людських якостей і мислення та сприяє забезпеченню балансу між безпекою держави, а також суспільства в цілому та свободою людини.

Щодо особи, яка вчинила злочин, принцип гуманізму реалізується через конструювання системи покарань, заходів кримінально-правового характеру і санкцій статей від м'якшого до більш суворого, ч. 3 ст. 50, ч. 2 ст. 65, ст. 66, ст. 69, ст. ст. 74–85, ст. ст. 90, 91, ст. ст. 97–108 КК України та окремих положень статей Особливої частини КК України, в яких передбачено спеціальні умови для звільнення від кримінальної відповідальності. Щодо суспільства в цілому – через санкції, передбачені КК України щодо осіб, які вчиняють злочини з метою забезпечення безпеки від злочинних посягань, свободи прав і свобод особи та громадянина, існування обставин, які виключають злочинність діяння для осіб, які застосовують заходи для необхідної оборони, затримання особи, яка вчиняє злочин, з крайньої необхідності (ст. ст. 36, 38, 39 КК України). Щодо потерпілого – ч. 2 ст. 17, ст. 46, ч. 5 ст. 65, п. п. 2, 2–1 ст. 66, п. п. 4, 6, 9 ч. 1 ст. 67, п. 1 ч. 1 ст. 76 КК України, а також відшкодування шкоди в порядку цивільного законодавства. Щодо держави – можливість застосувати до осіб, які вчиняють злочини, санкцій, передбачених КК України, з метою забезпечення власної безпеки від злочинних посягань.

3. У контексті реалій практики застосування кримінального права гуманізм є парадигмальною «фікцією», адже ознаки принципу гуманізму, що визначені та досліджені у кримінально-правовій доктрині, відображені у положеннях КК України як необхідні, не завжди втілені у дійсності.

Гуманізм як ідеальний аксіоматичний концепт, закладений у КК України, має реалізовуватись у реальній дійсності, враховуючи її мінливі умови та характеристики людини, однак зберігаючи основні постулати. КК України є додатковим засобом впливу на небажану поведінку людей, адже є не єдиним таким засобом. Але, будучи застосованим у демократичній правовій

державі, він вимагає гуманістичної збалансованості щодо кожного суб'єкта кримінально-правових відносин (це аксіома).

4. Модель системної гуманістичної законотворчості умовно містить наступні етапи: 1) визначення переліку аксіом, принципів, відповідних формі правління (наявній або бажаній), державному режиму, історичним, соціально-економічним умовам, які сприятимуть правомірній поведінці людини, розкриттю її позитивних якостей; 2) формулювання Преамбули КК України; 3) визначення актуальних завдань кримінального закону; 4) визначення поняття злочину та проступку, а також їх ознак; 5) встановлення класифікації злочинів та правопорушень; 6) закріплення поняття покарання та заходів кримінально-правового характеру, а також їх класифікації; подальше формування Загальної частини КК України; 7) формулювання санкцій статей Особливої частини КК України; 8) погодження Загальної та Особливої частин КК України між собою, Преамбулою, завданнями КК України, Конституцією України, міжнародними договорами, а також іншими законами України.

Дотримання запропонованого алгоритму у правотворчості сприятиме послідовності реалізації принципів кримінального права, зокрема принципу гуманізму.

З метою текстуального відображення аксіоматичних гуманістичних ідей на рівні концепту пропонується закріпити у КК України Преамбулу у такій редакції: «Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України, загальноvizнаних принципах та нормах міжнародного права, загальних принципах права (законності, рівності, справедливості, гуманізму).

Кримінальний кодекс України регулює питання встановлення доцільного та гуманного обмеження прав та свобод суб'єктів кримінального правопорушення».

З метою погодження положень КК України із запропованою Преамбулою, завданнями КК України та оптимізації кримінально-правової політики і сприяння єдності підходів у реалізації принципу гуманізму пропонується внести зміни до ст. ст. 45, 46, 47, 48, 69, 75, 79, 81, 82, 86, 87 КК України щодо можливості застосування звільнення від кримінальної відповідальності, більш м'якого покарання, ніж передбачено кримінальним законом, умовно-дострокового звільнення також щодо осіб, які вчинили корупційне правопорушення, оскільки положення вищезазначених статей не відповідають принципам кримінального права, зокрема рівності, пропорційності та гуманізму щодо осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

5. У результаті аналізу практики, статистики, положень КК України тощо, запропоновано внести зміни до ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 р. № 392/96-ВР про неможливість застосування амністії щодо осіб, які вчинили насильницькі злочини

проти життя та здоров'я, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканності особи, а також щодо осіб, які не відшкодували шкоду потерпілим. При оцінці постзлочинної поведінки особи на предмет підстав для звільнення від кримінальної відповідальності (ст. ст. 44-49 КК України) правозастосувачу слід обов'язково враховувати не тільки тяжкість вчиненого злочину, форму вини, чи вчинено злочин вперше, каяття особи у вчиненому, надання допомоги у розслідуванні злочину, а також відшкодування шкоди потерпілому, примирення з потерпілим тощо.

6. З огляду на позиції ЄСПЛ, інтерпретаційні характеристики принципу гуманізму складаються з наступних елементів: гуманістичності кримінального законодавства, наявних у КК України злочинів і покарань (відповідність фундаментальним правам людини), а також інших заходів кримінально-правового характеру, кримінальної відповідальності; процедур призначення покарань; виконання покарання тощо. У розумінні ЄСПЛ закон – гуманістичний, справедливий і відповідний іншим принципам кримінального права за умови відповідності положенням Конвенції, нормам національного та міжнародного права. Тому КК України обов'язково має відображати перелік суспільно-небезпечних діянь, які порушують права та свободи людини, визначені у Конвенції 1950 р.

З метою усунення невідповідності КК України характеристикам принципів гуманізму та пропорційності, інтерпретованим у рішеннях ЄСПЛ, запропоновано доповнити ст. 64 КК України частиною третьою такого змісту: «Покарання у виді довічного позбавлення волі обов'язково переглядається судом через 25 років відбуття покарання. Покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено більш м'яким, за умови суспільно-корисної поведінки засудженого (наприклад, суспільно-корисна праця), діяльного каяття та примирення з потерпілим».

7. Цілісна холістична модель гуманістичної парадигми кримінального права є системою наукових досягнень та теоретичних конструктів про: аксіоматичні підвалини кримінального законодавства, зорієнтовані на характеристики людини при врахуванні її деструктивних характеристик; про змістовні ознаки, які характеризують принцип гуманізму (людинолюбство, повага до людей та закону, терпимість) у кримінально-правовій доктрині; розвиток вищевказаних наукових досягнень у кримінально-правовій політиці, правотворчості, правозастосуванні (зокрема звільнення від кримінальної відповідальності, застосування амністії та помилування, умовно-дострокове звільнення, пом'якшення кримінальної відповідальності, застосування заходів примусового виховного характеру замість покарання неповнолітнім тощо), а також інтерпретаційні характеристики гуманістичних ідей у зрізі судової практики України та практики ЄСПЛ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Тимофеева Л. Ю. Огляд підходів до розуміння принципу гуманізму в кримінально-правовій доктрині / Л. Ю. Тимофеева // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право / редкол. : Ю. М. Бисага (голов. ред.) та ін. – Вип. 23. – Т 3. – ч. I – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 68-72.

2. Тимофеева Л. Ю. Звільнення від кримінальної відповідальності як прояв реалізації принципу гуманізму в кримінальному праві України / Л. Ю. Тимофеева // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 71 / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2014. – С. 427-435.

3. Тимофеева Л. Ю. Риски реализации принципа гуманизма в правоприменении / Л. Ю. Тимофеева // Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал, заснований юридичним факультетом Запорізького національного університету. – 2014. – № 5. – С. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lsej.org.ua/indexs.php/pomery-zhurnalu?id=33.

4. Тимофеева Л. Ю. Реализация принципа гуманизма уголовного права Украины в актах амнистии / Л. Ю. Тимофеева // Науковий вісник Херсонського державного університету; Серія : Юридичні науки: збірник наукових праць / редкол. : В. М. Стратонов (голов. ред.), Є. Л. Стрельцов, П. Л. Фріс та ін. – Вип. 6-1. – Т. 3. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 192-197.

5. Тимофеева Л. Ю. Відображення принципу гуманізму в кримінальному законі: порівняльно-правова характеристика / Л. Ю. Тимофеева // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету; Серія : Юриспруденція : збірник наукових праць / редкол. : Т. С. Ківалова (голов. ред.), В. О. Туляков та ін. Вип. 10-2. – Т. 2 – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 94-97.

6. Тимофеева Л. Ю. Толкование принципа гуманизма в правоприменении уголовного права / Л. Ю. Тимофеева // Международный научно-практический правовой журнал «Leges et Vita». – 2015. – № 1. – С. 125-129.

7. Тимофеева Л. Ю. Гуманистическое обоснование криминализации / Л. Ю. Тимофеева // Актуальные вопросы борьбы с преступлениями : научно-практический журнал / редкол. : Ларина Л. Ю. (голов. ред.) та ін. – Рязань : ООО «Издательство «Концепция», 2015. – № 4. – С. 37-41.

8. Тимофеева Л. Ю. Реалізація принципу гуманізму в кримінальному праві України: історико-теоретичний дискурс кримінально-правових вчень // Л. Ю. Тимофеева / Молодий вчений. – 2015. – № 2(17). – С. 862-866.

9. Тимофеева Л. Ю. Принцип гуманізму в системі принципів кримінального права України // Сучасне кримінальне право України: наукові нариси : монографія / за ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стрельцова ; передмова С. В. Ківалова. – Одеса : Юрид. літ., 2017. – С. 252-267.

10. Тимофеева Л. Ю. Принцип гуманизма: реализация в уголовном праве Украины : монография / Л. Ю. Тимофеева. – Германия : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2016. – 161 с.

11. Тимофеева Л. Ю. Интеграция потерпевшего и понятия преступления / Л. Ю. Тимофеева // Право і держава в дослідженнях молодих науковців: матеріали IV-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 березня 2011 р.). – О. : Фенікс, 2011. – С. 176-179.

12. Тимофеева Л. Ю. Необхідні та доцільні межі об'єктивного ставлення в вину у кримінальному праві України / Л. Ю. Тимофеева // Закарпатські правові читання: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (м. Ужгород, 28–29 квітня 2011 р.). – Ужгород, 2011. – С. 96-104.

13. Тимофеева Л. Ю. Проблемы реализации принципа неотвратимости уголовно-правовых последствий при назначении наказания по совокупности преступлений / Л. Ю. Тимофеева // Верховенство права очима правників початківців: матеріали Всеукр. студент. наук. конф. (м. Одеса, 19 травня 2011 р.). – О. : Фенікс, 2011. – С. 397-399.

14. Тимофеева Л. Ю. Щодо невідповідності акцесорної теорії співучасті принципу гуманізму в кримінальному праві / Л. Ю. Тимофеева // Матеріали IV Всеукр. Наук. читань з кримінальної юстиції пам'яті професора В. П. Колмакова (м. Одеса, 9–10 листопада 2012 р.). – О. : Фенікс, 2012. – С. 148-150.

15. Тимофеева Л. Ю. Реализация принципа гуманизма в механизме уголовно-правового воздействия / Л. Ю. Тимофеева // Ломоносов: материалы XX междунар. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых (г. Москва, 8–12 апреля 2013 г.) / Отв. ред. Е. А. Антипов. – М. : Изд-во Московского ун-та, 2013. – С. 1-3.

16. Тимофеева Л. Ю. Критичне переосмислення необхідності закріплення принципу гуманізму в Кримінальному кодексі України / Л. Ю. Тимофеева // Матеріали XVI звітної студент. наук. конф. (м. Одеса, 20 квітня 2013 р.). – О. : Фенікс, 2013. – С. 33-36.

17. Тимофеева Л. Ю. Политические риски реализации принципа гуманизма в уголовном праве Украины: постановка вопроса / Л. Ю. Тимофеева // Верховенство права очима правників-початківців: матеріали Всеукр. студ. наук. конф. у 2 т. (м. Одеса, 30 листоп. 2013 р.). – О. : Юрид. літ, 2013. – Т. 2. – С. 81-83.

18. Тимофеева Л. Ю. Толкование признаков принципа гуманизма в уголовно-правовой доктрине / Л. Ю. Тимофеева // Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі: інтернет-конф., присвячена пам'яті українського криміналіста, проф. Л. В. Багрій-Шахматова (м. Одеса, 27 грудня 2013 р.). – О. : Фенікс, 2013. – С. 132-135.

19. Тимофеева Л. Ю. Криминализация и декриминализация как проявление реализации принципа гуманизма / Л. Ю. Тимофеева // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.

(м. Івано-Франківськ, 11–16 березня 2014 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/tymofeeva.pdf>.

20. Тимофєєва Л. Ю. Незастосування звільнення від кримінальної відповідальності як прояв реалізації принципу гуманізму в кримінальному праві України / Л. Ю. Тимофєєва // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею академіка С. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.). – О. : Юрид. літ., 2014. – С. 557-559.

21. Тимофєєва Л. Ю. Соотношение реализации принципа гуманизма и прощения при применении амнистии / Л. Ю. Тимофеева // Кримінально-правова доктрина: шляхи реалізації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 250-річчю трактату Ч. Беккарія (м. Одеса, 13 червня 2014 р.). – Одеса : Юрид. літ., 2016. – С. 139-145.

22. Тимофєєва Л. Ю. Реалізація принципу гуманізму при призначенні покарання за посягання на життя захисника / Л. Ю. Тимофєєва // «Адвокатура: минуле та сучасність»: матеріали VI Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 22 листопада 2014 р.). – У 2 т. – Т 2. – О. : Фенікс, 2014. – С. 290-293.

23. Тимофєєва Л. Ю. Реализация принципа гуманизма в уголовном праве Украины с учетом неоднократности совершения лицом преступления / Л. Ю. Тимофеева // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.). – О. : Юрид. літ., 2015. – С. 242-244.

24. Тимофєєва Л. Ю. Реалізація принципу гуманізму при призначенні покарання нижче, ніж передбачено кримінальним законом / Л. Ю. Тимофєєва // Актуальні проблеми законодавства України про кримінальну відповідальність та практики його застосування: матеріали міжнар. студ. наук. конф. (м. Харків, 21–22 травня 2015 р.). – Х. : Право, 2015. – С. 311-314.

25. Тимофєєва Л. Ю. Стратегия «человечности» / Л. Ю. Тимофеева // Міжнародне право розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2015 р.). – Одеса, 2015. – С. 144-150. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2011/Timofeeva%20LYu%20Strategiya%20chelovechnosti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

26. Тимофєєва Л. Ю. Гуманистическое обоснование криминализации / Л. Ю. Тимофеева // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8–9 жовтня 2015 р.). – Харків : «Право», 2015. – С. 462-466.

27. Тимофєєва Л. Ю. Уголовно-правовая политика: вектор «человечности» / Л. Ю. Тимофеева // Нормативні та прикладні основи удосконалення інституту призначення покарання та інших заходів кримінально-правового впливу: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (26–27 грудня 2015 р.). – Одеса : НУ «ОЮА», 2015. – С. 123-129. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3260>.

28. Тимофєєва Л. Ю. Уголовное законотворчество: гуманистический концепт / Л. Ю. Тимофеева // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнар.

наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.): у 2 т. – Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. – Одеса : Юрид. літ., 2016. – С. 226-228.

29. Тимофеева Л. Ю. Социокультурный аспект реализации принципа гуманизма на уровне уголовного правотворчества и правоприменения / Л. Ю. Тимофеева // Кримінальне право: традиції та новації: матеріали круглого столу до дня народження видатного вченого, героя України, академіка В. В. Сташиса (м. Запоріжжя, 9 липня 2016 р.). – Запоріжжя, 2016. – С. 137-142.

30. Тимофеева Л. Ю. Обоснование необходимости гуманистической модели уголовного правотворчества и правоприменения / Л. Ю. Тимофеева // Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6–7 жовтня 2016 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – С. 512-516.

31. Тимофеева Л. Ю. Морально-этическая профилактика уголовно-правовых последствий семейных конфликтов в работе адвоката / Л. Ю. Тимофеева // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали VI Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 12 листоп. 2016 р.). – О. : Фенікс, 2016. – С. 333-335.

32. Тимофеева Л. Ю. Гуманістична правотворчість у кримінальному праві України: ефект метелика / Л. Ю. Тимофеева // Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: матеріали Міжнар. наук.-практ. симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листоп. 2016 р.). – Івано-Франківськ : редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права ім. Короля Д. Галицького, 2016. – С. 273-277.

33. Тимофеева Л. Ю. Гуманистические основания уголовно-правовой политики Украины: конфликт характеристик человека и норм уголовного закона / Л. Ю. Тимофеева // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 9-10 грудня 2016 р.). – Івано-Франківськ, 2016. – С. 323-328.

34. Тимофеева Л. Ю. Подавление свободы выбора как гуманистической ценности: постановка вопроса системности уголовного правотворчества / Л. Ю. Тимофеева // Актуальні проблеми теорії кримінальної законотворчості та практики правозастосування : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 27 груд. 2016 р.) / відпов. ред. д.ю.н., проф. В. О. Туляков. – Одеса : НУ «ОЮА», 2016. – С. 85-90. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/6723?show=full>.

35. Тимофеева Л. Ю. Гуманистическое планирование как методический концепт преподавания уголовно-правовых дисциплин / Л. Ю. Тимофеева // Інноваційні освітні технології: досвід Європейського Союзу та його впровадження в процес підготовки юристів: науково-педагогічне стажування (м. Братислава, Словачка Республіка, 10–13 серпня 2016 р.). – Братислава, Словачка Республіка, 2016. – С. 216-219.

36. Тимофеева Л. Ю. Посягательство на половую свободу в контексте гуманистического планирования / Л. Ю. Тимофеева // Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали міжнар. наук.-

практ. конф. до 20-річчя НУ «ОЮА» та 170-річчя Одеської школи права (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). – У 2 т. – Т. 2. – О. : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 280-282.

37. Тимофеева Л. Ю. Реализация принципа гуманизма и целесообразные практики в системе принципов уголовного права Украины / Л. Ю. Тимофеева // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового юридичного ін-ту (м. Івано-Франківськ, 8–10 червня 2017 р.). – Івано-Франківськ, 2017. – С. 245-249.

38. Тимофеева Л. Ю. Гуманізм у кримінально-правовій доктрині: визначення та застосування в умовах глобалізації / Л. Ю. Тимофеева // Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12–13 жовтня 2017 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2017. – С. 503-506.

39. Тимофеева Л. Ю. Теоретико-прикладне осмислення гуманізму в кримінальному праві України / Л. Ю. Тимофеева // «Концептуальні основи кримінальної законотворчості»: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 жовтня 2017 р.) / відп. ред.: В. О. Туляков, Є. Л. Стрельцов – Одеса : НУ «ОЮА», 2017. – С. 592-599.

АНОТАЦІЯ

***Тимофеева Л. Ю.* Гуманістична парадигма кримінального права України. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертація є одним із перших у вітчизняній науці спеціальних комплексних досліджень гуманістичної парадигми кримінального права України.

Встановлено особливості розвитку ідей щодо гуманістичності кримінального законодавства у зрізі здобутків шкіл кримінального права; визначено принцип гуманізму у сфері кримінального права як систему ідей, орієнтованих на характеристики людини при врахуванні деструктивних соціальних, фізіологічних, біологічних особливостей (як особи, яка вчиняє злочин, так і потерпілого) у контексті визначення злочину та покарання, а також забезпечення безпеки суспільства в цілому та держави. З'ясовано особливості гуманізму як аксіоми та парадигмальної «фікції» та обґрунтовано їх взаємозв'язок. Розроблено пропозиції розвитку гуманістичних ідей у кримінально-правовій політиці України. З'ясовано особливості розвитку принципу гуманізму на правозастосовному рівні та виокремлено інтерпретаційні характеристики принципу гуманізму у зрізі практики ЄСПЛ.

За результатами дисертаційного дослідження сформульовано науково обґрунтовані пропозиції про вдосконалення кримінального законодавства України в частині розвитку гуманістичної парадигми.

Ключові слова: принципи кримінального права, гуманізм, гуманістична парадигма, покарання, амністія, помилування, система, інтерпретація.

АННОТАЦИЯ

Тимофеева Л. Ю. Гуманистическая парадигма уголовного права Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация является одним из первых специальных комплексных исследований в отечественной науке системной гуманистической парадигмы уголовного права Украины.

В работе сформулирована теоретико-прикладная модель гуманистической парадигмы уголовного права Украины, сочетающая системное теоретическое изучение принципа гуманизма, определение его понятия, а также реалии применения гуманистических идей при обеспечении свободы и безопасности конкретного человека, общества в целом, государства, в частности чрезмерное применение освобождения от уголовной ответственности, амнистии, назначение более мягкого наказания, чем предусмотрено законом и др.

Развитие идей относительно гуманистического уголовного законодательства представлено через систему научных достижений в области характеристики справедливости, холистической модели идеального государства мыслителей античного периода, гуманистических принципов в работах представителей просветительно-гуманистической, классической школы, социологической школы уголовного права, школы новой социальной защиты, постмодерна. Такой фокус исследования способствует преемственности в праве научных достижений, которые в течение определенного времени определяли модель постановки проблем и их решения.

Охарактеризовано содержание, структура принципа гуманизма, его место и роль в системе принципов уголовного права, а также сформулировано определение понятия принципа гуманизма в сфере уголовного права, под которым понимается система идей, ориентированных на характеристики человека при учете деструктивных социальных, физиологических, биологических особенностей (как лица, совершившего преступление, так и потерпевшего), а также обеспечение безопасности общества в целом и государства.

Обосновано, что гуманизм как идеальный аксиоматичный концепт, заложенный в УК Украины, должен реализовываться в реальной практике, учитывая ее изменчивые условия и характеристики человека, однако сохраняя основные постулаты.

Разработаны предложения по развитию гуманистических идей в уголовно-правовой политике Украины, выяснены особенности развития принципа гуманизма на правоприменительном уровне, выделены интерпретационные характеристики принципа гуманизма в срезе практики ЕСПЧ.

Раскрыто практическое значение гуманистической парадигмы уголовного права Украины, которое связано с ее развитием в уголовно-правовой политике, правоприменении и интерпретации норм уголовного закона в фокусе обеспечения баланса безопасности и свободы, а также реализации принципа гуманизма в отношении каждого субъекта уголовных правоотношений (лица, совершившего преступление, потерпевшего, государства, третьих лиц и общества в целом).

Сформулированы научно обоснованные предложения относительно усовершенствования уголовного законодательства Украины в части развития гуманистической парадигмы.

Ключевые слова: принципы уголовного права, принцип гуманизм, гуманистическая парадигма, наказание, амнистия, помилование, система, интерпретация.

SUMMARY

Timofeeva L. Yu. The humanistic paradigm of the Criminal Law of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for obtaining of the scientific degree of the Candidate of Legal Sciences, specialization 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penal Law. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2018.

The thesis is one of the first special complex studies on the detection and systemic characterization of the humanistic paradigm of the criminal law of Ukraine.

The peculiarities of development of ideas concerning humanistic criminal legislation in the sphere of achievements of criminal law schools are determined; the principle of humanism in the field of criminal law is defined as a system of ideas focused on human characteristics, taking into account destructive social, physiological, and biological peculiarities (both the person committing the crime and the victim); as well as ensuring the safety of society as a whole and the state; the peculiarities of humanism as an axiom and a paradigmatic «fiction» were determined and their interconnection was substantiated; the proposals for the development of humanistic ideas in the criminal-law policy of Ukraine are developed. The peculiarities of the development of the principle of humanism on the law enforcement level were determined; interpretative characteristics of the principle of humanism, taking into account the practice of the ECHR, were singled out.

As a result of the research, carried out in the thesis, scientifically substantiated proposals to the criminal legislation of Ukraine in the sphere of development of the humanistic paradigm were formulated.

Key words: principles of criminal law, humanism, humanistic paradigm, punishment, amnesty, pardon, system, interpretation.

Підписано до друку 22.05.2018 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1806-2а.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.